

דמעות בעיניים: הספרות בשמונה רסיסים

אז מהי ספרות? לפני הכול, היכולת להבחין. אחר כך, כוח הזיכרון. לבסוף, ההעלאה על הכתב, והשימוש באבחנות שרשמת, בתוספת דמיון.

רסיס ראשון: דמעות בעיניים.

הרבה לפני שהתחלתי לכתוב, אולי עוד לפני שידעתי לכתוב, זיהיתי סביבי רסיסים: אבחנות, רגעים שהתרחשו מול עיניי, מפגשים, חילופי מילים. הבחנתי בהם. חלקם הלכו איתי במשך שנים. כשהתחלתי לכתוב, העליתי אותם על הכתב כדי לזכור אותם. חלקם מצאו את דרכם אל הספרים שהוצאתי לאור. כל אחד מהרסיסים האלה לימד אותי משהו על מהי ספרות. לא "מהי הספרות" – על השאלה הזו אני לא מתיימרת להשיב – אבל משהו אחד על ספרות. בהדרגה הצטברו הרסיסים האלה ולימדו אותי את רוב מה שאני יודעת על ספרות.

אני זוכרת את הפעם הראשונה שבה באה לי האבחנה. הייתי בגן. איתנו היה א', ילד עם עיכוב התפתחותי משמעותי שהתקשה במשימות יומיום כגון קרמיקה ומלאכת יד. אחר צהריים אחד שמעתי שיחה בין המטפלת לאחת האמהות, מרשעת אטומת-לב מאלה שהקיבוצים משופעים בהן. בקול מתוק מדבש וחרוך מעשן סיפרה המרשעת למטפלת: "אני רוצה להגיד לך שלילך באה אלי עם דמעות בעיניים לספר לי שהכד שא' הכין נשבר. עם דמעות בעיניים!"

באותו רגע ידעתי, למרות שהייתי רכה בשנים: אין ללילך שום דמעות בעיניים. גם לא לאמה המרשעת. למעשה, היא שמחה לאידו של א' המסכן וכל מטרת השיחה אינה אלא להתרברב בבתה הרגישה, כביכול, לסבלו של הזולת. הרגע הזה לימד אותי משהו על מהי ספרות: היכולת להבחין בצביעות, לזהות את הזיוף ברגע שהוא נאמר.

רסיס שני: ועד הורים

היא יושבת מולי ומספרת לי על פעילותה בוועד ההורים של בית הספר. ניכר שהיא גאה בפעילות הזו. שיכורה ממעמדה, מהכוח שבידיה. "אני יכולה לפטר מורה," היא מודיעה לי באדנות. "יש לי קו ישיר למנהלת בכל שעה, יום ולילה. אני יכולה להגיד לה את מי לשבץ בתור המורה של נעמי, ואצל מי היא בחיים לא תלמד..."

אני מהנהנת בפנים אטומים, להסתיר את שאט הנפש שלי, כשהיא מוסיפה בקול רפה: "אני יכולה לעשות בשביל הבת שלי מה שאימא שלי לא יכלה לעשות בשבילי." מהי ספרות? היכולת להיכנס לעורו של האחר, לראות את הדברים מנקודת מבטו.

רסיס שלישי: בקונצרט

הקונצרט מסתיים. הקהל קם על רגליו למחוא כפיים. בהתחלה השורות הראשונות, אחר כך אלה שאחריהן, ולבסוף האולם כולו עומד ומוחא כפיים. בשורה הראשונה יושבת אישה בכיסא גלגלים, לבדה בין העומדים. בעלה יושב לצידה, לארח לה לחברה.

מהי ספרות? היכולת להבחין בפרטים שנותרו בשוליים, מחוץ למרכז התמונה.

רסיס רביעי: במספרה (1)

אני יושבת מתחת למייבש במספרה. במקביל לי, גבר מבוגר עם חזות של מאהב לטיני מזדקן. השיער שלו חפוף בצבע. גם הגבות. המראה מבעית ודוחה: כתם רטוב חום על הראש, שניים קטנים על הגבות. מה הוא עושה כאן? אני שואלת את עצמי, ומבינה: בדיוק מה שאני עושה.

מהי ספרות? הזרה. היכולת להביט על המוכר בעיניים טריות ולראות אותו בפעם הראשונה.

רסיס חמישי: במספרה (2)

ממושבי אני שומעת לקוחה מתגאה באוזני הספרית שהיא רק בת ארבעים ושבע וכבר יש לה שמונה נכדים. אחרי שגמרה לספר על כולם וכמה היא נהנית לטפל בהם ולבלות איתם, מתברר שאלה נכדים מילדיו של בעלה. לה עצמה אין ילדים ביולוגיים. "אה, אז הם לא שלך," מסבירה הספרית לעצמה.

מהי ספרות? לא ליטופים במורד העורף, אלא מבוכות ואי נעימויות. מבוכתו של מי שהעיר הערה שלא במקום. כלימתו של מי שנחשף במערומוי לאחר שרק ביקש להתפאר קצת. אלה הם חומרי הגלם של הספרות, ויש מהם בשפע, אם רק מתעכבים כדי להבחין בהם.

רסיס שישי: היי טק, לואו טק

אני עומדת בתור בסופרמרקט. לפניי לקוחה לא צעירה שמתקשה מאוד לסרוק את האפליקציה שתעניק לה הנחה למנויי אמאזון פריים. אחרי ארבעה נסיונות היא סוף סוף מצליחה. אני נושמת לרווחה, ואז הלקוחה מושיטה לקופאי שטר של עשרים דולר, ותהליך ארוך של ספירת שטרות ומטבעות שמחליפים ידיים מתחיל מחדש. מהי ספרות? היכולת להסתכל מבחוץ על תסכולי החיים ולמצוא בהם דבר-מה משעשע.

רסיס שביעי: לט איט גו

המודעה הופיעה ברשימת תפוצה אינטרנטית של הורים לילדים. "הפכי את הסלון שלך לממלכת ארנדל!!! אל תוותרי על ההזדמנות להעניק לבתך יום הולדת מהאגדות!" הפרטים מגיעים בהמשך. הכותבת אינה חוסכת במילים. ניכר שחשוב לה לתנות את צרתה לא פחות מאשר למכור. היא הזמינה קישוטים בתמת הסרט "פרוון" ליום ההולדת החמישי של בתה. 250 דולר הוציאה עליהם. אלא שהמשלוח התעכב והקישוטים לא הגיעו בזמן למסיבה. ועל כן היא מציעה אותם עכשיו למכירה. זו הזדמנות שלא תחזור, היא מסבירה באריכות. איזו ילדה לא תרצה יום הולדת פרוון? המדובר בקישוטים חדשים לגמרי, אפילו לא יצאו מהקופסה! ממלכה שלמה יש לה: שער וטירה ועצים מושלגים. המחיר שהיא מבקשת, זה הנקוב באתר, הגיוני ביותר בעיניה, שכן היא חוסכת לך את דמי המשלוח, ואף מעניקה אחריות שלא יקרה לבתך מה שאירע לבתה. פשוט מציאה! מכיוון שאין קופצים על המציאה, המודעה ממשיכה להתפרסם פעם אחר פעם. הנוסח משתנה מעט, אך לא המחיר. 250 דולר. לא סנט אחד פחות. שוב ושוב היא חוזרת על דבריה, מסרבת לוותר, עד שמדגדג באצבעות לשלוח לגברת בקשה: די כבר! מספיק עם זה! לט איט גו!

אחרי שגומרים להתעצבן, וללעוג קצת, אפשר לעצור ולמצוא את הפאתוס שבסיפור: מזכירה זוטרה ביקשה להעניק לבתה יום הולדת מהאגדות. החלום הפך למפח נפש לה ולילדה. דבר לא יחזיר לה את המסיבה שנהרסה, אבל היא מסרבת לוותר, מנסה להחזיר לעצמה את מלוא הסכום שהוציאה, משוכנעת שעוד יימצא מי שישלם מחיר מלא על קישוטים מיד שנייה...

אז מהי ספרות? למצוא סיפור בכל מקום. גם במודעה מרגיזה שמציעה קישוטים למכירה.

רסיס אחרון: מה קרה שם?

מכונית אדומה עם סמל של אובר עוצרת לידי בקמפוס. אישה שחורה צעירה, נאה, גבוהה ומלאה, יוצאת ממנה. הנהג, גבר לטיני נמוך וכהה, יוצא אחריה וצועק – בתרגום חופשי לעברית – יא זונה מזדיינת! האישה צועדת בראש מורם, לא פונה להביט בו. על פניה חיוך דק, כאילו אמרה: מה לי ולו?

מה קרה שם? אני שואלת את עצמי. מה יכול להיות המסלול שסופו התנגשות כזו? התשלום הרי נקבע מראש, וכך גם היעד. מה אירע שם, ביניהם, שהביא לחילופי הדברים האלה?

מהי ספרות? סקרנות. משם נולד הדחף להשלים פרטים חסרים, להמציא סיפור.

אז מהי ספרות? לפני הכול, היכולת להבחין. אחר כך, כוח הזיכרון. לבסוף, ההעלאה על הכתב, והשימוש באבחנות שרשמת, בתוספת דמיון. אני משתמשת בכל אלה, ולא רק בכתיבה. אם לחזור אל הרסיס הראשון בחיי, "דמעות בעיניים" הפך מטבע לשון קבוע בביתי לציון שמחה לאיד המסווה עצמה כהשתתפות בצער. כך, למשל, נכנסתי הביתה לא מכבר ובישרתי לבן זוגי שפגשתי, בדרך מקרה, את מי שכינה אותי שמנה בכתה ה' – "ואני רוצה להגיד לך – עם דמעות בעיניים! – שהיום הוא בקושי עובר בדלת."